

ГЛОКАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: СИНЕРГЕТИКА ГЛОБАЛЬНОГО І ЛОКАЛЬНОГО

Стаття аналізує процеси взаємодії глобального-регіонального-локального у політиці, визначає особливості застосування синергетичного підходу для оцінки явища глокалізації.

Ключові слова: глокалізація, регіоналізація, локалізація, синергетика.

В умовах глобалізації сучасні політичні процеси відзначаються строкатістю та нестабільністю. Дістають вони й неоднозначне теоретичне тлумачення. Так, у межах глобалізаційних теорій, запропонованих соціологами, зокрема, глобальної системи (Е. Гідденс, Л. Склер), глобальної соціальності (У. Бек, Р. Робертсон, Г. Терборн), детеріоризації соціального (А. Ападураї, М. Уотерс), тлумачаться особливості перебігу різновимірних процесів глобалізації, обговорюються обмеження світ-системних моделей. У межах політичної науки та державного управління розгортаються дослідження питань політико-правових вимірів глобалізації (І. Алексеевко, Р. Бірюков, В. Співак, М. Ялі), формування глобальної політики (Б. Дікон, Б. Юськів) та глобального управління (І. Воронов, Р. Войтович, М. Шепелев), транснаціональної демократії (Д. Друзек, Е. Мак-Грю, Л. Латигіна) і глобально-го громадянського суспільства (В. Бебик) тощо.

Водночас дедалі більше у наукових джерелах наголошують на посиленні ролі громад і місцевого самоврядування (М. Лендшел, В. Панов), звертають увагу та те, що основою пізнання специфіки світових процесів має слугувати моделювання локальних соціальних процесів (Д. Форестер).

Сучасні процеси взаємодії глобально-локального не є відображенням вертикальних процесів впровадження політики «згори донизу» чи «знизу догори», описаних зарубіжними політологами у 1970–1980-ті рр. (П. Берман, Р. Елмор, Д. Едвардс, Д. Мазменіан та Р. Сабат'єр та ін.). Унаслідок залучення локальних і регіональних особливостей у глобальні потоки сформувалися специфічні форми переплетення культур, традицій, ментальних характеристик і комунікативних практик. Такий феномен дістав назву глокалізації і став предметом наукових праць З. Баумана, Е. Гідденса, Р. Дарендорфа, М. Кастельса, Р. Робертсона, Ф. Фукуями. Глобально-локальну діалектичну єдність сучасного світу досліджували й вітчизняні філософи та суспільствознавці, з-поміж яких можна відзначити

В. Воронкову, О. Олійника, О. Суший, В. Штепу та ін. Однак тема глокалізації не розкрита у вітчизняній політологічній літературі достатньою мірою.

Ця стаття аналізує теоретичні погляди на глокалізацію, розуміння рівнів політики, а також окреслює особливості застосування синергетичного підходу для вивчення процесів глокалізації політики.

Термін «глокалізація» увів у науковий обіг у 1980-х рр. британський соціолог Р. Робертсон, позначивши ним взаємодію глобального та локального, які, на його думку, співвідносні та неподільні. При цьому Р. Робертсон наголошував, що умови та характер соціальних взаємодій у різних точках одні й ті самі, відтак вони являють собою елементи одного процесу соціальної взаємодії [15].

Згодом тему глокалізації розкривали у працях низка зарубіжних і вітчизняних учених, котрі досліджували значення цієї категорії, її місце в науці та співвідношення із реальністю.

У 1990-х рр. соціолог З. Бауман наголошував на дихотомічності процесів глобалізації та локалізації, діалектичності й неминучості процесів світового синтезу та фрагментації політичної влади і політичних процесів: «Інтеграція й роздробленість, глобалізація й територіалізація – це взаємодоповнювальні процеси. Точніше, це дві сторони одного процесу: процесу перерозподілу суверенітету, влади й свободи дій у світовому масштабі, каталізатором (але жодною мірою не причиною) якого став радикальний стрибок у розвитку технологій, пов'язаних зі швидкістю. Збіг і переплетення синтезу й роздроблення, інтеграції й розпаду аж ніяк не випадкові, і змінити цю ситуацію вже неможливо» [2, с. 57–58].

Американський науковець П. Мендіс у 1990-х, відійшовши від ідей діалектики, вбачав у глокалізації «людське обличчя глобалізації»; за його тезою, глокалізація – це не просто гібрид глобалізації і локалізації, це наслідок свободи, адже вона дає змогу громадам «унікально» реагувати на глобалізацію. Автор вважає, що глока-

лізація покликана «надихати, зміцнювати локальні спільноти через стратегічне спрямування глобальних ресурсів на розв'язання місцевих проблем, досягнення позитивних соціальних змін і задоволення мінливих культурних інтересів та потреб співтовариства» [14, р. 2]. Позиція П. Мендіса спрямована на переоцінку тези «думай глобально – дій локально», макро- і мікrorівнем політики.

У 2000-х рр. до теми глокалізації звернулись російські науковці (А. Железняков, Л. Зевін, Б. Маслиш, В. Пісачкін, В. Скороходова, В. Щербанова та ін.), котрі приділили значну увагу питанням різних концепцій глобалізації, регіоналізації як складової глобалізаційних процесів або як певної альтернативи їм, позитивним та негативним наслідкам глокалізації, фрагментації глобалізаційних процесів у контексті трансформації російського суспільства.

Цікавим є панорамне дослідження російських науковців Г. Анліоніса та Н. Зотової (2005), в якому відстежено становлення теоретичних поглядів на глобалізацію та концепцій глобалізації. Автори поділяють такі концепції на дві великі групи: 1) ті, що розглядають розвиток людства в цілому (концепції глобальної цивілізації, які вкорінені в традиції цілісного сприйняття людства, започаткованій Платоном та Аристотелем і продовженій Ш. Монтескьє, Г.-В. Гегелем, Г. Спенсером, К. Марксом, Д. Белом, Р. Дарендорфом, Ф. Фукуямою та ін.); 2) ті, що спираються на ідеї «локоглобалізму» (концепції локальних цивілізацій, у витоків якої стояли А. Тойнбі, О. Шпенглер, Ф. Бродель, Н. Данилевський, М. Бердяєв, С. Хантінгтон та ін.) [1]. Таким чином, в основу свого дослідження автори заклали цивілізаційну парадигму глобальних змін, протиставляючи концепції глобальної та локальних цивілізацій.

Ідеї «локального глобалізму» розвинув російський науковець В. Корецький (2009), який своє дисертаційне дослідження присвятив питанням, чинникам і напрямам політичної та економічної глобалізації у сучасній Росії. Воно ґрунтується на застосуванні системного підходу та методів діалектичного марксизму і водночас виходить із тези, що утворення СРСР можна розглядати як «фрагмент локальної глобалізації», оскільки відбулось формування «єдиного політичного, економічного та соціального простору у союзній державі на основі теорії марксизму» [7, с. 35–36]. Щодо сучасної ситуації, то автор звертає увагу на суперечливість глобалізаційних політичних процесів, поєднання процесів автономізації та інтеграції в економічній глобалізації.

Частина сучасних науковців наголошують на неоднорідності глобальної системи й формуванні певних конгломератів, наприклад, «західного і незахідного» (А. Богатуров, А. Віноградов). При цьому конгломерат не сприймається як щось

цільне, не як частина структурованої системи світоцілісності, його розглядають – у межах транссистемного підходу – як «єдність різносутностей, а не злиття в однорідності, це єдність “за зовнішнім контуром”, через співрозвиток різного, а не злиття в однаковому» [3, с. 112].

Українські політологи С. Наумкіна і Ю. Ткачук розвивають думку щодо неоднорідності процесів глобалізації й звертають на увагу на тенденцію поляризації світу. За їхнім висновком, структурно диференційованій єдності основних демократій протистоїть світ культурно, етнічно, конфесійно й цивілізаційно роз'єднаних держав, які страждають від внутрішніх та зовнішніх конфліктів [8].

Доводи щодо неоднорідності цивілізаційного розвитку, формування конгломератності та поляризації світу підтверджують важливість регіональних, національних і локальних особливостей. Ця неоднорідність виявляється і в процесах регіоналізації (локалізації) політики. Наразі тенденції регіоналізації дістають неоднозначну оцінку науковців. Дехто вважає її найперспективнішою у ХХ столітті, оцінює як можливість використання міжнародного поділу праці, ринку робочої сили, ресурсів [2]. Інші, наприклад В. Скороходова, привертають увагу до посилення регіональних політичних конфліктів, адже регіоналізація супроводжується процесами «етнізації», тобто посиленням пошуків етнорелігійної ідентичності, зростанням національної самосвідомості, а також обстоюванням власної самобутності [9]. У кожному разі у процесах регіоналізації вагому роль відіграють культурні, цивілізаційні чинники.

Локалізація політики зумовлена тим, що формування нової глобальної реальності з її надшвидкими економічними та комунікаційними інтеракціями не призводить до універсалізації підходів із розв'язання певних проблем, а навпаки посилює політичну та соціальну значущість місцевих проблем, стимулює увагу до локального контексту і локальних контекстуальних ефектів. При цьому вчені спостерігають зміну політичних відносин. Так, на локальному рівні в багатьох країнах глобалізація (у її символічному значенні для пересічних громадян) співіснує зі свого роду «новим феодализмом», якому притаманні стосунки «патрон–клієнт» і зростання ролі подібних до мафії місцевих еліт [12].

Ідея глокалізації живиться уявленнями про те, що розв'язання проблем різного гатунку і ухвалення відповідних рішень має відбуватися на певних ієрархічних рівнях. Так, згідно із Д. Гелдом, на місцевому рівні мають розв'язуватися питання, які безпосередньо стосуються умов життя людей (як приклад автор наводить патрулювання поліції та облаштування дитячих майданчиків), на рівні держави – питання, які

серйозно впливають на людей, що живуть на певній обмеженій території, й ті політичні питання, значення яких не виходить за межі кордонів території, на регіональному (міждержавному) рівні – питання, які потребують транснаціонального опосередкування з огляду на взаємопов'язаність державних настанов і наслідків дій кожної держави; на глобальному рівні – питання, що їх годі розв'язувати зусиллями тільки місцевої, державної або регіональної влад [4, с. 1007]. Розмежування, здійснене Д. Гелдом, ґрунтується на ієрархічності структурних рівнів класичного розуміння системи і такій особливості системних об'єктів, як детермінація рівнів. Цю особливість системних об'єктів зазвичай пов'язують із їх цілісністю та доцільністю кожного компонента. Вона фіксує взаємодію між різними компонентами системи та рівнями ієрархії. Побудова такого роду ієрархічності зумовлена певними цілями, які мають бути заявлені при формуванні структурних рівнів. Тобто у локальній, державної, регіональної та глобальної політики мають бути наявні власні цілі, спрямовані на розв'язання проблем певного рівня.

У реальності ж рівні політики не завжди ієрархічні і детерміновані найвищим рівнем. Наприклад, глобальні актори політики подекуди напряму долучаються до ухвалення національних рішень або змушені зважати на місцевий контекст. Так, Міжнародний валютний фонд (МВФ) наголошує, що зміни в країні мають бути досягнуті якнайшвидше і водночас ці зміни мають бути стабільними, життєздатними. Проте допомога МВФ у багатьох випадках має тривалий характер, здійснюється через повторювані програми й майже в одних і тих самих країнах. Таке пролонговане надання фінансових ресурсів залучає МВФ до ухвалення національних політичних рішень у державах, що отримують допомогу [13]. Інша наднаціональна структура – Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією, – попри існування виразно проголошеної політики і вимог до країн-отримувачів допомоги, впроваджує у цих країнах різні за наповненням програми, хоча й інколи змушує уряди ухвалювати або виконувати рішення, що протистоять поточній політичній і професійній практиці.

З іншого боку, той самий Д. Гелд зауважує, що розв'язання певних проблем можливе тільки «завдяки спільним діям усіх тих спільнот, чий дії, політика та закони взаємопов'язані та переплетені» [4, с. 1004]. В. Корецький доводить, що сучасна «глобальна політична арена являє собою багатоскладову систему політичних акторів, в якій політична влада та політичні дії поширюються незалежно від географічного розташування» [7, с. 24], причому цій багатосуб'єктності притаманний прогресуючий характер.

Прикладом глокалізаційного підходу може бути політика протидії дракункульозу – поширеному в тропіках і субтропіках гельмінтозу. Особливості цього паразитарного захворювання полягають у тому, що проти нього немає вакцини: людина заражається при вживанні некип'яченої води, в якій можуть перебувати личинки паразитів. Для протидії цьому захворюванню втілюється міжнародна програма, адміністрована Центром Картера (американським благодійним фондом) у співпраці з ВООЗ, ЮНІСЕФ, Центром з контролю за захворюваннями та профілактики (урядовим органом США) та іншими партнерами. Програму розпочали в 1986 р., коли в 21 країні Африки та Азії дракункульозом було уражено 3,5 мільйони людей. Програма ґрунтується на навчанні місцевих волонтерів та зміні поведінки людей, а також передбачає заходи із забезпечення чистою водою та доступності лікування (що потребує відданості тих, хто впроваджує національні та локальні програми). Завдяки співпраці міжнародної та національних програм у 2010 р. у світі зареєстровано лише 1800 випадків захворювання у чотирьох африканських країнах [16]. Цей приклад свідчить про ефективність упровадження глобальних ініціатив, орієнтованих на локальний контекст і соціальну мобілізацію.

В умовах глобалізації можливий, як вважає В. Ковальов, і такий варіант побудови ієрархії рівнів політики, що виходить з особистості, а держава розглядається як шлях і засіб реалізації особистісних перспектив та міжособистісних відносин [6]. Це так званий принцип антропоцентричності системи, що ставить під сумнів однозначність ієрархічних процесів і підтверджує складну диференційованість систем, виникнення все більш автономізованих підсистем, що істотно ускладнює і процеси прийняття рішень, й управління, підсилює механізми самоврядування і самоорганізацію всередині системи.

Отже, сучасні глобалізаційні процеси, що доповнюються процесами регіоналізації, локалізації та фрагментації політики, протистоянням ідей глобальної і локальних цивілізацій, є складними та динамічними, їм притаманна нелінійність і самоорганізованість, яка, базуючись на принципі, що вимагає людиновимірності соціальних систем, передбачає якісно інший характер управління ними. Це означає, що для розуміння феномена глокалізації доцільно застосовувати синергетичний підхід (постнекласичний погляд на систему), за якого виявляються загальні закономірності самоорганізації і становлення стійких структур у відкритих системах.

Базовим постулатом синергетики вважають розгляд когерентності (узгодженості, кооперації) внутрішніх процесів у системі, що надає їй здатності до самоорганізації. Іншими словами, у су-

купності частин виникають такі властивості, яких немає в елементів, тобто у цих елементів системи спостерігається прагнення до кооперативності. Отже, доцільно не розрізняти глобальні та локальні складові політики, а досліджувати їх синергетичну кооперацію і узгодженість.

Аналізуючи процеси глокалізації, переважно як реакції місцевих спільнот на глобалізаційні процеси чи глобальну політику, доцільно послуговуватись ідеєю синергетики, що розвиток політичного явища як системи може відбуватися за багатьма варіантами [10], проте у стані нерівноваги (кризи) локальної системи виникають гострі соціальні суперечності й навіть конфлікти, особливо в точках біфуркації (в «гарячих» точках соціуму), які супроводжуються масовим невдоволенням людей. Приводом для таких невдоволень можуть послуговувати й дії глобальних акторів політики. При цьому енергія інтересів, яка спонукає індивідів, синтезується, внаслідок чого виникає явище резонансу, що посилює ефект спільної діяльності.

Оскільки політика в умовах глокалізації часто непослідовна, то під час її аналізу у пригоді може стати поняття «системного атрактора» (стан системи, до якого вона закономірно

еволюціонує, виявившись на траєкторії, що притягається атрактором [5, с. 84]). Перехід соціуму, зокрема й того, який опинився у кризі, до нового режиму функціонування відбувається тому, що старий атрактор вичерпав внутрішні можливості для розвитку. Стабілізація стану соціуму здійснюється за допомогою конструювання нових інститутів, цінностей і правил поведінки, що означає пошук локальної відповіді на глобальні виклики й адекватного глобального реагування на національні чи регіональні проблеми.

Як наголошує А. Чумаков, важливий аспект глобалізації – її інтегративна функція щодо проблем різного рівня [11, с. 402]. Проте значно важливішими є синергетичні ефекти від кооперації та узгодженості зусиль різних рівнів політики – від локального до глобального. Тому аналіз процесів глокалізації певної політики як наслідку поєднання економічних, політичних, психологічних і культурних факторів глобального та локального рівнів має виходити із синергетичних концепцій нелінійності, непередбачуваності й недетермінованості вибору системою того чи того шляху розвитку в період біфуркації, законів функціонування та еволюції складних структур у періодах спокою чи дестабілізації.

Література

1. Анилионис Г. П. Глобальный мир : единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации / Г. П. Анилионис, Н. А. Зотова. – М. : Международные отношения, 2005. – 676 с.
2. Бауман З. Глобализация. Наслідки для людини та людства / З. Бауман. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.
3. Богатуров А. Д. Анклавно-конгломератный тип развития: Опыт транссистемной теории / А. Д. Богатуров, А. В. Виноградов // Восток – Запад – Россия : Сб. статей к 70-летию акад. Н. А. Симонии. – М. : Прогресс–Традиция, 2002. – С. 109–130.
4. Гелд Д. Демократія і глобальний порядок / Д. Гелд // Демократія : антологія / [упор. О. Проценко]. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 985–1024.
5. Калініченко М. Влада громадянського суспільства : [монографія] / М. Калініченко. – Суми : Університетська книга, 2006. – 200 с.
6. Ковалев В. И. Социальные аспекты безопасного развития России в контексте глобализации: Теоретико-методологический подход : дисс. ... д-ра социолог. наук / В. И. Ковалев. – М., 2001. – 453 с.
7. Корещкий В. А. Факторы и направления политической и экономической глобализации в современной России : автореф. дисс. ... д-ра полит. наук / В. А. Корещкий ; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 2009. – 56 с.
8. Наумкіна С. Глобалізація : тенденції інтеграції, універсальності та поляризації сучасного світу / С. Наумкіна, Ю. Ткачук // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6. – С. 121–128.
9. Скороходова В. П. Феномен глокалізації на Северном Кавказе : дисс. ... канд. полит. наук / В. П. Скороходова. – Ростов-на-Дону, 2010. – 179 с.
10. Степин В. С. Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая рациональность / В. С. Степин // Вопросы философии. – 2003. – № 8. – С. 5–17.
11. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира / А. Н. Чумаков. – М. : Проспект, 2005. – 430 с.
12. Deacon B. International Actors and Social Policy Development in Bosnia-Herzegovina : Globalism and the 'New Feodalism' / B. Deacon, P. Stubbs // Journal of European Social Policy. – 1998. – Vol. 8. – P. 99–115.
13. Mehrotra S. Global Institutions in Local Decision-Making : The Trojan Horses of the New Millennium? / S. Mehrotra // Global Social Policy. – 2004. – Vol. 4. – P. 283–287.
14. Mendis P. Glocalization: the human side of globalization as if the Washington consensus mattered / P. Mendis. – 2nd ed. – Morrisville : Lulu Press, 2007. – 440 p.
15. Robertson R. Glocalization : Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity / R. Robertson // Global Modernities / [ed. by M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson]. – L. : Sage, 1995. – P. 25–44.
16. The Carter Center's health programs [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.cartercenter.org/health/guinea_worm/mini_site/index.html. – Title from the screen.

T. Semigina

GLOCALIZATION OF POLICY PROCESSES: SYNERGY OF GLOBAL AND LOCAL

The paper analyzes the interactions between global-regional-local aspects of policy, defines peculiarities of using synergetic approach to assess the effects of glocalization.

Keywords: glocalization, regionalization, localization, synergy.

Матеріал надійшов 28 березня 2012 р.